

Izvorni znanstveni rad
UDK 726.54 : 271.3 (091)(497.5)
Priljeno 2011-03-23

FRANJEVAČKI SAMOSTAN I CRKVA BLAŽENE DJEVICE MARIJE OD POHOĐENJA U MARIJI GORICI

Branimir Brgles, Zagreb

Sažetak

Početak XVI. stoljeća, pod pritiskom osmanskih osvajanja, došlo je do migracije stanovništva iz šireg područja oko rijeke Une na područje današnjeg brdovečkoga kraja (općine Marija Gorica, Brdovec, Zaprešić).¹ Prema dostupnim podacima, čini se da su zajedno s iseljenicima stigli i franjevci. Njima je, prema pisanim vrelima iz XVI. stoljeća, dopušteno podići crkvu i samostan na mjestu koje se zvalo Sveta Gorica. Na glavni oltar novopodignute crkve franjevci su postavili kip Djevice Marije s djetetom koji su donijeli iz prvotne postojbine. Legenda o franjevcima i "čudotvornom" kipu, koja je stoljećima živjela u narodu onoga kraja, velikim je dijelom potvrđena u znanstvenim radovima. Samostan u Svetoj Gorici prvi je koji su franjevci podigli na području zapadno od Medvednice.

Ključne riječi: Marija Gorica, crkva Blažene Djevice Marije od Pohođenja, franjevci, franjevački samostan u Svetoj Gorici, donjosutlanski kajkavci ikavci

Na području omeđenome trima rijekama: Krapinom na istoku, Sutlom na zapadu i Savom na jugu, u najstarijim dokumentima iz XIV. stoljeća, spominju se tek dvije crkve. U Statutu zagrebačkoga kaptola iz 1334. godine nabrojene su crkve, odnosno župe katedralnog arhiđakonata. Među njima nalazimo zapis o sljedećim dvjema crkvama: *ecclesia sancti Viti de Crapina* i *ecclesia sancti Petri de Crapina*.² Najvjerojatnije je riječ upravo o crkvi svetoga Vida u današnjem Brdovcu (odnosno nešto južnije u selu Javorje), i kapeli svetoga Petra u Zaprešiću. Premda možemo iznijeti i protuargumente, naime crkve su katkad mijenjale titulare, pa i samu

¹ O migraciji čakavskoga ikavskog stanovništva (koje je u narednim stoljećima postalo kajkavsko, ali je zadržalo ikavski refleks jata), najvjerojatnije iz Pounja na područje srednjovjekovne brdovečke sučije susedgradskog vlastelinstva vidjeti: Brozović 1963: 45–55., Šojat 1973: 37–44., Milinović 2002: 107–123.

² Tkalčić 1873–1874: 76–89., Buturac 1984: 67.

lokaciju, ipak možemo s priličnom sigurnošću zaključiti da je riječ o najstarijemu spomenu dviju župa u Brdovcu i Zaprešiću. Dodatak *de Crapina* koji je zapisan u imenu obiju župa očito se odnosi na čitav kraj između Sutle i Krapine.

Najstariji spomen marijagoričke crkve svetoga Petra nahodimo u jednome dokumentu kojim ugarsko-hrvatski kralj Ferdinand I. Habsburg 21. listopada 1535. godine potvrđuje ispravu Stjepana Silaja iz srpnja 1527. godine, kojom je tražio dozvolu da osnuje i dobrima obdari novi franjevački samostan u Svetoj Gorici (*sancta Gorycza*)³ kod Brdovca.⁴ Prema tome dokumentu, crkvu i samostan za franjevce iz Bosne, početkom XVI. stoljeća započeo je graditi susedgradski zapovjednik Stjepan Silaj,⁵ a gradnja je dovršena 1527. godine. O tome da je Stjepan Silaj od Deshaza franjevcima sagradio samostan i nadario ih dobrima u obližnjem selu Trstenik, svjedoči spomenuta potvrda kralja Ferdinanda, ali i nekoliko zapisa potonjih franjevačkih kroničara. U dokumentu je izneseno i svjedočanstvo o bijegu bosanskih franjevaca pred osmanskom opasnošću. Stjepan Silaj navodi da je riječ o braći franjevcima bosanske provincije (... *fratribus provincie Bozne, ordinis Minorum sancti Francisci*...) ⁶ koji su bili prisiljeni pobjeći iz Bosne zbog neprestanih osmanskih upada ("... *continua Turcarum incursione*")⁷, zbog kojih je u tom razdoblju, na području Bosne, već uništen veći broj samostana.

U XVI. stoljeću objavljeno je i djelo franjevca Francisca Gonzage *De origine Seraphicae religionis* u kojemu se spominju svi franjevački samostani provincije Bosne i Hrvatske (lat. *provincia Bosniae Croatiae*), među kojima i samostan sv. Petra Apostola u Svetoj Gorici.⁸ Navode iz *Gonzagine kronike* (1587.), prema kojima je crkvu započeo 1517. godine graditi susedgradski vlastelin "Stephanus Siilaius de Shazio Illiricus",⁹ zapisao je 1696. godine gvardijan samostana Pavao Fausinger, dodajući da je crkvu posvetio zagrebački biskup Luka deset godina poslije početka gradnje.¹⁰ Iste podatke o gradnji samostana donosi i kronika *Germania franciscana* (1777.), tirolskoga franjevca Vigiliusa Greiderera u kojoj je opisana povijest franjevačkih samostana u habsburškim zemljama. Uz već iznesene povijesne podatke Greiderer donosi i saznanja o "čudotvornom" kipu djevice Marije

³ *Monumenta Habsburgica II* 1916: 256.

⁴ Usp. *Monumenta Habsburgica II* 1916: 256–257.

⁵ U izvorima se spominju sljedeći oblici imena: *Stephanus Sijlaius de Shazio Illyricus* (Gonzaga 1587: 444); *Petrus Silai* (HDA, 667, kut. 1, sv. 9, br. 52, 1696.), *Petrus Silaj* (Greiderer 1777: 128.); *Stephanus Zylaghy de Deeshaza* (*Monumenta Habsburgica II* 1916: 256).

⁶ *Monumenta Habsburgica II* 1916: 256–257.

⁷ Greiderer 1777: 129.

⁸ Kronika franjevca Francisca Gonzage, *De origine Seraphicae religionis*, Rim, 1587.

⁹ Gonzaga 1587: 444.

¹⁰ "dominis Lucas episcopatus Zagrabiensis". HDA, 667, kut. 1, sv. 9, br. 52, 79.

koji su franjevci navodno donijeli sa sobom, a posebno su zanimljivi i detaljni zapisi o glavnom oltaru crkve.¹¹

Prema pisanim izvorima i predaji, franjevci su iz Bosne Srebrene i njezinih mnogobrojnih samostana između rijeka Vrbasa i Une pobjegli pred osmanskom vojskom i ponijeli bogatstva svojih crkava. Među tim vrijednostima našao se i kip Majke Božje, kojemu su pripisivane čudotvorne značajke. Taj su kip franjevci donijeli u novu crkvu u čijem se glavnom oltaru i danas nalazi. Kazivanje legende o čudotvorstvu kipa poslije je pomoglo crkvi da, uz podršku biskupije, na trgu ispred svetišta započne prošteništa.

Djevicu Mariju posebno su častili ranonovovjekovni franjevci, a u Bosni je do dolaska Osmanlija postojalo nekoliko Bogorodičinih svetišta (u Rami, Srebrenici, Olovu, Lipnici, Zvorniku i Fojnici)¹² i njezin su kult širili u nova područja u koja su dolazili (Trsat, Pazin, Marija Gorica).¹³ Marija je bila i svetica zaštitnica Silajeve obitelji,¹⁴ stoga možemo zaključiti da postoji višestruka veza između ove crkve i pobožnosti prema Mariji, unatoč činjenici da je prvi nebeski zaštitnik crkve bio sveti Petar Apostol.

Stariji toponomijski lik *Sveta Gorica*, koji je zapisan u najstarijim vrelima vezanima uz ovaj samostan, upućuje na mogućnost da se na istome mjestu na kojemu je izgrađena crkva i prije nalazilo kakvo svetište. Nove etnološke studije ukazuju na moguće postojanje takozvanoga *slavenskoga mitskog trokuta* i na ovim prostorima.¹⁵ Budući da do danas nisu pronađeni arheološki ostaci ili povijesni podatci koji bi potvrdili takvo mišljenje, premda postoje razne teorije i predaje, trenutno se najvjerojatnijom čini mogućnost da ime potječe od *monticulus sanctae Crucis* (dakle gorice, vinogradi, crkve svetoga Križa) što je zatim dalo *Sanctus Monticulus*. Starije ime *Sveta Gorica* promijenjeno je, nakon što je crkva posvećena Majci Božjoj 1682. godine, u *Marija Gorica*.¹⁶

¹¹ Greiderer 1777: 128–130.

¹² U prvoj polovici 16. stoljeća porušeni su svi franjevački samostani osim trsatskog, senjskog i modruškog. (Pernar 1868: 57.)

¹³ Pazinski samostan Pohodenja Marijina sagrađen sredinom XV. stoljeću. (Gonzaga 1587: 445.)

¹⁴ “*Gloriosissime virginis Marie, patrone nostre*” (*Monumenta Habsburgica* II: 256.)

¹⁵ Riječ je o međuodnosu tzv. *svetih mitskih točaka* koje se dovode u vezu sa slavenskom mitologijom. Autor A. Đermek identificira obližnju crkvu sv. Vida kao jednu od točaka svetog trokuta. Trokut povezuje tri točke koje se povezuju s gromovnikom Perunom (najčešće na uzvisini), sinom Velesom (u nizini, uz vodu) i velikom majkom Mokoš.

¹⁶ *Sacrum monticulum*, 1628. (HDA, 667, kut. 1, br. 52, 79.)

Prema popisima poreza i urbarima iz XV. i XVI. stoljeća¹⁷ poznato nam je petnaestak naselja na području oko Marije Gorice.¹⁸ Susedgradski vlastelin Silaj spominje samo jedno, selo Trstenik u kojemu je dopustio franjevcima ubirati crkvenu desetinu. S vremenom su crkva i samostan postajali sve važniji, a čitavo se područje sve više naseljavalo.¹⁹ Čudotvorni kip Djevice Marije s malim Isusom u naručju privlačio je mnogobrojne hodočasnike, o čemu svjedoči spomenuti franjevački kroničar Greiderer (*“istam statuum B.V. Marie Jesulum gestantis... populos in maximo numero accurit”*).²⁰ Značenje crkve s vremenom je toliko poraslo da su lokalni plemići u XVI. i XVII. stoljeću počeli odabirati kripe u toj crkvi za grobnice svojih obitelji. Vječni mir u marijagoričkoj crkvi našli su pripadnici obitelji Hadrović, Jelačić, Rauch, Krčelić, Boranić, Mokrović, Magdić...²¹ U crkvi je pokopan i vojni zapovjednik Ogulina Martin Mogorić, koji je poginuo u borbi s Osmanlijama 1643. godine. Mogorićev epitaf, što ga je dao izraditi Mihalj Vernić, i danas stoji u marijagoričkoj crkvi. Riječ je o lijepom primjeru baroknoga reljefnoga kiparstva iz razdoblja protureformacije.²²

O izgledu stare crkve prije graditeljskih zahvata u XVIII. stoljeću ne znamo mnogo. Sačuvan je tek ugovor iz 1616. godine koji je gvardijan samostana, Petar Parošić, sklopio s tesarom J. Zalarom u svrhu gradnje redovničkih soba (*hiža*) u samostanu. Iz toga dokumenta doznajemo samo da je stolar izradio nekoliko soba za redovnike.²³ Jasno je, stoga, da su početkom XVII. stoljeća franjevci proširili i obnovili crkvu i samostan, a pokušavali su uz pomoć “čudotvornoga kipa Gospe” privući hodočasnike i Svetu Goricu učiniti proštenjarskim mjestom. Vjerojatno je i to jedan od razloga zašto su franjevci 1682. godine, uz dopuštenje i posvetu zagrebačkoga biskupa Martina Borkovića, promijenili nebeskoga zaštitnika crkve koja je zatim posvećena Djevici Mariji. Ukratko, u XVI. i XVII. stoljeću samostan prati razvoj čitavoga kraja, kao marijansko svetište postao je odredištem hodočašća vjernika iz šire okolice, povećavši svoje bogatstvo zahvaljujući brojnim zavjetnim i oporučnim darovnicama.²⁴

¹⁷ Riječ je o popisima crkvene desetine iz 1408., 1419., 1446., 1474., 1496. i 1544. godine, koji se nalaze u Nadbiskupijskome arhivu, u fondu *Acta capitula antiqua*, sv. 21 i 38.

¹⁸ Usp. NAZ, *Acta capituli antoqua*, sv. 21, br. 8., Adamček 1965: 7–340., Adamček, Kampuš 1976: passim.

¹⁹ Tome u prilog govore podaci iz popisa desetine, urbara i popisa poreza.

²⁰ Greiderer 1777: 129.

²¹ Usp. HDA, 667, kut. 1, sv. 9.

²² Epitaf je dovršen 1675. godine. Mogorić je, u duhu protureformacije, prikazan kako kleči u prvome planu. (usp. Baričević 2008: 156.)

²³ Šaban 1972: 25.

²⁴ Usp. HDA, 667, kut. 1. Sačuvane su brojne oporuke i darovnice.

U prvoj polovici XVIII. stoljeća, vjerojatno 1746. godine, franjevci su sagradili novi, zidani samostan. Ideja o gradnji nove crkve, dostojne Gospina svetišta, potekla je od majke grofa Franje Čikulina, koja je poslije smrti oporukom ostavila i materijalna sredstva za gradnju.²⁵ Čikulin je 1746. godine ugovorio gradnju s Martinom Redanom, kojemu je obećano 850 forinti, a izgradnja je trebala teći prema strogim planovima što ih je gorički gvardijan dobio iz sjedišta kranjsko-hrvatske provincije u Ljubljani.²⁶ Već iste godine je grof Čikulin umro, čime je zaustavljen proces priprema za gradnju, a započela je parnica oko njegova nasljedstva. Ona je okončana tek 1755. godine, dokad su franjevci već izgradili crkvu, a Čikulinov novac (koji su konačno dobili tek 1766. godine) upotrijebljen je za uređenje crkve i druge potrebe.²⁷

Novu baroknu crkvu gradio je poznati zagrebački graditelj Matija Leonhart²⁸, čija je korespondencija s gvardijanom Germanom Pavićem, pisana u vrijeme gradnje između 1753. i 1755. godine, sačuvana u arhivskom fondu *Monasteria varia* Hrvatskoga državnoga arhiva.²⁹ Graditelj Leonhart zanat je izučio u Beču, radio je diljem (banske) Hrvatske sve do Banske krajine te je postao uvažen graditelj. Franjevci su mu, uz Mariju Goricu, povjerali i gradnju samostana u Kotarima kod Samobora. Iz sačuvanih pisama doznajemo koliko se od postojećih objekata namjeravalo srušiti, naime bilo je potrebno voditi računa o tome da ostane dovoljno mjesta ispred crkve. Na kraju su srušeni stari zvonik i kor te podignuti novi, a ispred svetišta je izravnani teren, čime je omogućen dovoljan prostor za smještaj trga, prošteništa i većeg broja hodočasnika. Izgrađeno je jednostavno pročelje s baroknim zvonikom u liniji pročelja, na južnoj strani (*vidjeti 1. sliku*). U pismima se spominju narudžbe kamena i građevnih materijala, a čini se da je oko tih pitanja bilo i nekih problema.³⁰ Leonhart je vrlo uspješno izveo pročelje i zvonik crkve koji se otvaraju prema malom trgu u smjeru zapada. Sama gradnja zahtijevala je i znatne pripreme s obzirom na to da su svetište i samostan izgrađeni na

²⁵ Iz pisma koje grof Čikulin šalje Ivanu Bužanu doznajemo i to da stara crkva nije toliko trošna da bi je bilo potrebno srušiti, ali da jednostavno ne zadovoljava potrebe tako važnoga marijanskog svetišta. (usp. HDA, *Arhiv obitelji Sermage*.)

²⁶ Usp. HDA, 667, kut. 1.

²⁷ Primjerice, 1767. izrađena je lukovica na zvoniku, neposredno nakon toga izravnani je teren ispred crkve kako bi lakše primio hodočasnike (i proštenište).

²⁸ Matija Leonhart (u vrelima susrećemo i sljedeće grafije: Leonhardt, Lenhort, Lenhart, Lenard) istaknuti je zagrebački graditelj iz sredine XVIII. stoljeća. Osim marijagoričkog samostana i crkve gradio je i isusovački ljetnikovac kod crkve sv. Franje Ksavera, palaču Magdalenić-Drašković i palaču Bužan u Zagrebu te zahvate na samostanu i crkvi Sv. Leonarda u Kotarima (HDA, 667, kut. 1, fol. 23, 28, 32, 44, 48., Cvitanović 1984: 125–142.)

²⁹ Usp. HDA, 667, kut. 1.

³⁰ Usp. Isto, sv. 13, br. 119, 120, 121, 125.

Slika 1. Župna crkva Blažene Djevice Marije od Pohođenja u Mariji Gorici³¹

strmome brijegu. Unutrašnjost crkve je rekonstruirana te je postala jednobrodna, s prezidanom sakristijom na sjevernoj i visokim tornjem na južnoj strani. Toranj zvonika ima tri kata, a visok je 41 metar. Barokni utjecaj očituje se u ukrašenim nadstrešnicama prozora te u obliku portala s klesanim dovratnikom na čijem je zaglavnom kamenu uklesana godina svršetka gradnje (1758. godine). Bio je to posljednji veći graditeljski zahvat na crkvi sve do danas.

Nakon što je 1876. godine ukinut franjevački red, a tri godine poslije osnovana nova župa Marija Gorica, broj redovnika se počeo smanjivati.³² Konačno, nakon požara i rušenja dotrajalogo samostana 30-ih godina XIX. stoljeća otišao

³¹ Sve fotografije snimio je autor.

³² Prema *De Origine Seraphicae Religionis Franciscanae* u XV. stoljeću u samostanu su živjela deseterica redovnika. U XVIII. stoljeću, prema podacima u kronici *Franciscana Germanica*, u samostanu su živjela četrdesetorica redovnika, a nakon reformi Josipa II. Habsburga u XIX. stoljeću ostala su samo dvojica.

je i posljednji franjevac, a 1837. izgrađen je novi župni dvor. Rušenjem franjevačkoga samostana koji se nalazio sa sjeverne strane, kompleks je dobio današnji izgled.

Glavni oltar

Premda u crkvi ima više zanimljivih vrijednosti, najdragocjeniji je glavni oltar u kojemu je od samoga početka postavljen "čudotvorni" kip Bogorodice s Djetetom. Kroz sljedeća stoljeća oltar je dodatno ukrašavan. Oltarni kip je prema analizi Anđele Horvat (1977.) najvjerojatnije načinjen u prvoj polovici XV. stoljeća.³³ Jedan od elemenata datacije, prema nekim autorima, jest i natpis na postamentu. Đurđica Cvitanović navodi sljedeće riječi: *Heil. Maria 14 ...*.³⁴ Franjevac Greiderer (1777.) pak navodi *D. Maria bitt für uns. 1500.*³⁵ Kip Marije spada u skupinu "Madona selica" mekoga stila. Središte toga stila nalazilo se u Češkoj početkom XV. stoljeća, a takva su kiparska rješenja likova Bogorodice bila česta sve do kraja stoljeća.³⁶ Marijagorička Bogorodica pripada potonjem razdoblju i nešto je grublje izvedbe od čeških kipova. Kip, visok 80 centimetara, izrađen je od lipova drveta.

Slika 2. Grb obitelji Rauch
na glavnom oltaru

³³ Horvat 1977: 13.

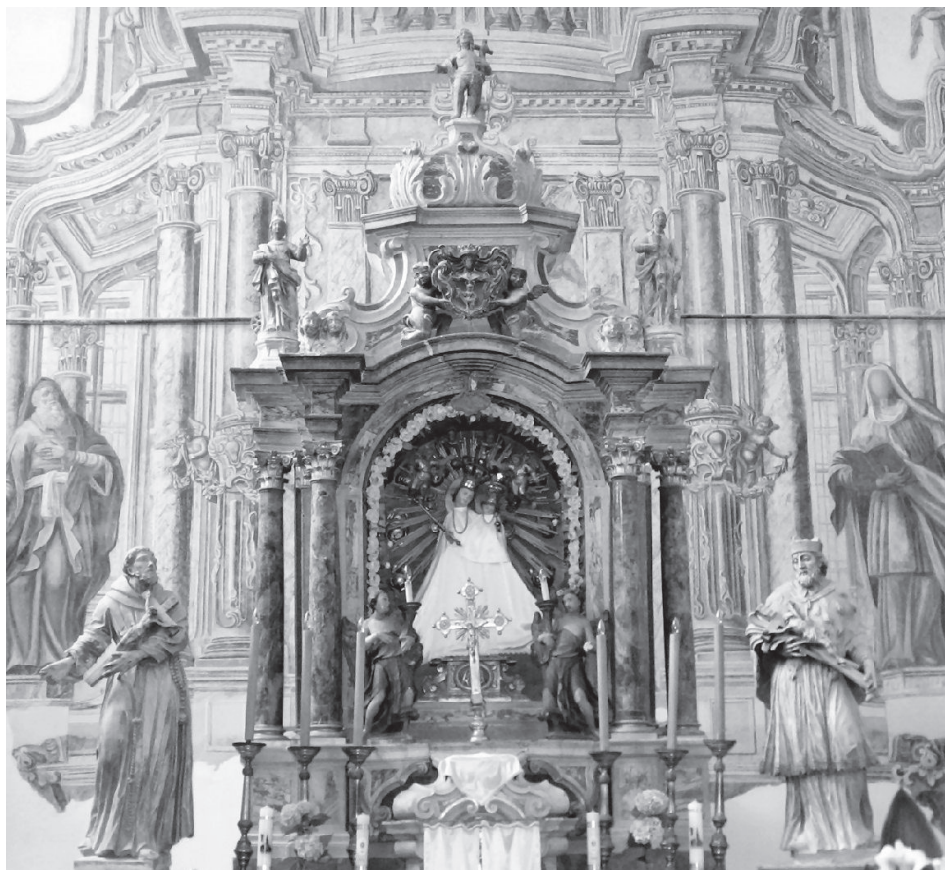
³⁴ Cvitanović 1992: 81.

³⁵ "In statua ista leguntur haec verba, antiquissimo caractere exarata, & illius antiquitate insinuantia **D. Maria bitt für Uns 1500.** (*D. Maria bitt für uns. 1500.*)" (Greiderer 1777: 129.)

³⁶ Cvitanović 1992: 81., Baričević 1983: 57–71.

Inkarnat lica je ružičast a oči su plave boje. Na temelju analize utvrđeno je da je moguće vrijeme izrade oko 1430. godine.³⁷ Oltaru pripadaju još dvije Bogorodice iz prve polovice i sredine XVIII. stoljeća. Ta dva kipa pripadaju tipu lika *Bogoro-dice u zvonolikom plaštu* kakav je rasprostranjen u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.³⁸

Datacija do koje je došla Đurđica Cvitanović (vrijeme izrade oko 1430. godine) veoma je važna i za utvrđivanje vremenskih granica dolaska franjevaca u novu postojbinu. Istražena povijesna vrela se također uklapaju u taj vremenski redoslijed. Nadalje, datacija potvrđuje i navode iz narodne predaje prema kojoj su franjevci, krenuvši iz svoje bosanske postojbine ponijeli čudotvoran kip.

Slika 3. Glavni oltar

³⁷ Horvat 1997: 13.

³⁸ Karakteristike su toga tipa: stav tijela, kruti plašt, žezlo u Marijinoj ruci i jabuka u djetetovoj. (Baričević 1983: 57–71.)

Glavni oltar, načinjen u mramoru, smješten je uz zapadni zid crkve, a djelo je kipara Francesca Bensa (Gorizia, djeluje u drugoj polovici XVIII. stoljeća). Umjetnik je ostavio vlastoručni zapis o naručiocu, premda bismo ga mogli otkriti i prema grbu koji je smješten na vrhu oltara. Na grbu se nalazi vojnik koji u desnici drži mač (*vidjeti 2. sliku*). Riječ je o grbu obitelji Rauch.³⁹ Prema zapisu kipara Bensa, grof Ivan Rauch naručio je oltar 1757. godine.⁴⁰

U mramornom glavnom oltaru nalazi se svetohranište a iznad njega je niša u kojoj je smješten kip Majke Božje. Niša je uokvirena sa svake strane s po dva mramorna stupa roskastocrvene boje i zlatnih kapitela. S lijeve i desne strane samoga oltara oblikovani su stupovi na kojima su smješteni kipovi. Na desnome je stupu sveti Franjo Asiški prikazan s križem u lijevoj ruci. Na lijevom stupu, s desne strane promatrača, stoji sveti Ivan Nepomuk koji također drži raspelo. Iznad tih dvaju kipova, na vrhu oltara smještena su još dva, manja kipa ženskih likova. Iznad svetoga Franje je sveta Katarina Aleksandrijska a iznad Nepomuka sveta Barbara. Svetu Katarinu identificiramo prema kotaču koji joj se nalazi uz desnu nogu (prema legendi mučena je na kotaču s bodežima), a svetu Barbaru prepoznajemo po kaležu koji drži u desnoj ruci.

Na zidu iza oltara naslikan je veliki prizor koji iluzionistički nadopunjuje sam glavni oltar (*vidjeti 3. sliku*). Ikonografska tema toga oltarnoga retabla jest Pohod Marije Elizabeti. Prema tumačenju kršćanskih teologa, taj je biblijski događaj primjer iskazivanja velike sreće materinstva. Naime trudna Marija posjećuje trudnu rođakinju Elizabetu koja u utrobi nosi sv. Ivana Krstitelja.

Bočni oltari i unutrašnjost crkve

Uz glavni postoje još četiri bočna oltara. Desno od ulaza u crkvu stoji oltar sv. Antuna Padovanskog koji je naručio podban Ivan Bužan.⁴¹ Oltar sv. Ivana Nepomuka, koji je prvotno bio posvećen sv. Franji Serafinskom, s asistentskim kipovima franjevačkih svetaca sv. Kapistrana i sv. Bernardina Sijenskog, darovao je plemić Juraj Ligutić. Oltar sv. Tri Kralja dar je plemkinje Barbare Radivojin, čiji se grb nalazi na oltaru. Oltar posvećen sv. Ivanu Nepomuku dao je postaviti Aleksandar Jelačić te je na vrhu oltara grb obitelji Jelačić.⁴² Taj je oltar poslije po-

³⁹ Labaš-Blaškovečki, rukopis, HDA.

⁴⁰ Podatke o oltaru i naručiocu donosi Baltazar Adam Krčelić (Krčelić 1901: 435.) i kroničar Greiderer. (Greiderer 1777: 129.)

⁴¹ HDA, 667, kut. 1, sv. 9., Greiderer 1777: 129.

⁴² Greiderer 1777: 129.

svećen Presvetomu Srcu Isusovu, a oltarna slika potječe od zagrebačkoga slikara Kapalna.⁴³

Unutrašnjost crkve opremana je donacijama i darovima lokalnoga plemstva u razdoblju između 1740. i 1760. godine te čini vrijednu umjetničku cjelinu. Pravu rijetkost predstavljaju četiri barokne mramorizirane ispovjedaonice s ukladama, raščlanjene pilastrima i završene profiliranim vijencima. Orgulje marijagoričke crkve završene su krajem pedesetih ili početkom sedamdesetih godina XVIII. stoljeća. Potječu iz radionice poznatoga ljubljanskoga graditelja orgulja Ivana Jurja Eisla⁴⁴ i najbolje su sačuvano djelo tog autora.⁴⁵

Jedan od najvrjednijih dijelova namještaja barokna je propovjedaonica koju je dao izraditi brdovečki župnik Antun Čolić. Propovjedaonica je ukrašena grbom te tekstom u kojemu se navodi 1762. kao godina donacije. Na prednjoj strani propovjedaonice prikazan je *Dvanaestogodišnji Isus u Hramu (Disputa)*. Propovjedaonica spada među vrlo raskošne i umjetnički vrijedne primjere.

Marijagorička crkva nalazi se u središtu srednjovjekovne brdovečke sučije u koju je početkom 16. stoljeća doselilo stanovništvo iz zapadne Bosne i istočne Like, odnosno s područja oko gornjeg i srednjeg toka Une. U sljedećim stoljećima taj se kraj razvio u izdvojenu cjelinu sa zasebnim povijesnim, dijalektološkim i drugim karakteristikama, a franjevački samostan i crkva postali su duhovnim središtem, uz stariju crkvu sv. Vida u Brdovcu. U crkvi sv. Petra (kasnije Marijina Pohođenja) pokopani su mnogobrojni pripadnici hrvatskoga plemstva koji su imali posjede u brdovečkom kraju, a vjernici su se rado zavjetovali Djevici pred njenim čudotvornim kipom.

Literatura

1. Adamček, Josip 1965. Građa o susjedgradsko-stubičkom vlastelinstvu 1563–1574. Arhivski vjesnik, 7–8, Zagreb, 7–340.
2. Adamček, Josip i Kampuš, Ivan 1976. Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u 15. i 16. stoljeću. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu – Institut za hrvatsku povijest.
3. Adamček, Josip 1971. Stari Brdovec. Kaj, V (3–4), Zagreb, 7–14.
4. Badurina, Anđelko 2000. Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
5. Baričević, Doris 1983. Bogorodica u zvonolikom plaštu. Peristil, 26, Zagreb, 57–71.
6. Baričević, Doris 2008. Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske. Zagreb: Školska knjiga.
7. Brabec, Ivan 1969. Sutlanski ikavci. Kaj, II (5), Zagreb, 25–28.

⁴³ Cvitanović 1992: 85.

⁴⁴ Ivan Juraj Eisl (1708–1780) podrijetlom iz Salzburga, zanat je izučio u Ljubljani.

⁴⁵ Usp. Šaban, 1972:24–43; Šaban, 1980: 18–20.

8. Brozović, Dalibor 1963. O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata. *Filologija*, 4, Zagreb, 45–55.
9. Buturac, Josip 1984. Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine. *Starine*, 59, Zagreb, 43–107.
10. Cvitanović, Đurđica 1984. Zagrebački graditelji grade u Marija Gorici. Iz starog i novog Zagreba, 6, Zagreb, 125–142.
11. Cvitanović, Đurđica 1992. Župna crkva Sv. Marije od Pohoda u Mariji Gorici. Nekad franjevački samostan i Gospino proštenišće. *Kaj*, XXV (3), Zagreb, 75–88.
12. Čičko, Branko 2005. Susedgradsko-stubičko vlastelinstvo nakon seljačke bune (1574.–1650.), magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet.
13. Đermek, Anđelko 2009. Slavenski mitski trokut i legenda o Kamenim svatima. *Studia mythologica Slavica*, 12, Zagreb, 223–247.
14. Gonzaga, Franciscus 1587. *De Origine Seraphicae Religionis Franciscanae eiusque progressibus, de Regularis Observantiae institutione, forma administrationis ac legibus, admirabilique eius propagatione*. Rim.
15. Greiderer, Vigilius 1777. *Germania Franciscana, seu chronicon geographohistoricum Ordinis S. P. Francisci in Germania: tractans primario de provinciis et domiciliis dicti ordinis sub stemmate observantium militantibus, secundario etiam de aliis sub iurisdictione aliorum superioru*. Innsbruck.
16. Horvat, Anđela 1977. Tri gotičke franjevačke Madone selice. *Peristil*, 20, Zagreb, 13–22.
17. Ivančan, Ljudevit 1904. Vratislav i pleme Acha. *Vjesnik zemaljskog arhiva*, 6, Zagreb, 10–163.
18. Krčelić, Baltazar Adam 1901. *Annuae 1748–1767*. (T. Smičiklas ur.), Zagreb.
19. Krivošić, Stjepan 2002. Brdovec, Laduč, Šenkovec i Drenje (postanak i značenje naziva). *Brdovečki zbornik*, 3, Zaprešić, 21–40.
20. Labaš-Blaškovečki, Ivan. *Grbovi obitelji Hrvatske i Slavonije (1840–1883)*. Rukopis, HDA.
21. Laszowski, Emilije (urednik) 1916. *Monumenta Habsburgica regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*, vol. II. Zagreb.
22. Milinović, Ante 2002. Povijesno značenje starih migracija iz Turske Hrvatske na zagrebačko područje, *Kaj*, XXXV (5–6), Zagreb, 107–123.
23. Pernar, A. 1868. Kako posta i napredova malobratska država Hrvatsko-Kranjska. *Arkiv za povjestnicu Jugoslavensku*, 9, Zagreb, 57–90.
24. Premerl, Tomislav 1998. Zagrebačko prigorje. *Kaj*, XXXVIII (3–4), Zagreb, 59–65.
25. Šaban, Ladislav 1972. Kako su gradili crkvu i orgulje u Mariji Gorici. *Kaj*, V (3–4), Zagreb, 24–43.
26. Šaban, Ladislav 1980. Orgulje slovenskih graditelja u Hrvatskoj. *Rad JAZU*, 385, Zagreb, 5–84.
27. Šojat, Antun 1973. Kajkavski ikavci kraj Sutle. *Rasprave Instituta za jezik*, 2, Zagreb, 37–44.
28. Tkalčić, Ivan Krstitelj 1873.–1874. Povjestni spomenici zagrebačke biskupije: XII. i XIII. stoljeća. Zagreb.

Izvori

1. Hrvatski državni arhiv, fond 667, *Monasteria varia*, Franjevački samostani, Marija Gorica Brdovec, kut. 1,
 - a. sv. 2, br. 82 (Pauli Gregoriancz fassia Michaeli Lubeulo super boni Zapresieche..., 1595.)

- b. sv. 8, br. 61 (Joannes Smolchich legauit Conuenti Berdouacz...)
 - c. sv. 9 (Directorium compendium, XVII.–XVIII. stoljeće.)
 - d. sv. 9, br. 52 (Principium, et origo conventus Goricensis sine Berdovac Sancto Petro principi apostolarum dicato ex Cronicis Gonzaga, 1696.)
 - e. sv. 9, br. 79 (Littera fundationales huius conuentus Sancti Petri in Goricza, 1628.)
 - f. sv. 9, br. 81 (Chikulin Janus, Ja dole podpiszani ovom mojem pizmom dopoznavam daszem obechal Poshtuvanomu Martinu Redanu Rf 850 vu ime..., 1746.)
 - g. sv. 13, br. 118 (Des hern mauer meister in Agram Mathia Lehonhart von wordt zu wordt abgeschrieben und corrigiert verbündung, 1754.)
2. Hrvatski državni arhiv, fond 706, Arhivski fond obitelji Čikulin – Sermage.
 - a. sv. 1, br. 35, fol. 8 (Vera dimidietas ius montani pertinentas arcis Zomzedvara)
 3. Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Acta capituli antiqua, sv. 21.
 4. Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Acta capituli antiqua, sv. 24, br. 32
 5. Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Acta capituli antiqua, sv. 38, br. 1-10.

THE FRANCISCAN MONASTERY AND THE CHURCH OF THE VISITATION OF THE BLESSED VIRGIN MARY IN MARIJA GORICA

By Branimir Brgles

Summary

Ottoman conquest of the eastern parts of Croatian kingdom that was recorded in medieval and early modern written historical sources in 15th and 16th century caused a massive demographic change. Immigrants that migrated to the Susedgrad feudal possession populated the western parts of the manor, between the rivers Sava, Sutla and Krapina. The abovementioned immigrants spoke the ikavian-čakavian dialect (during time, they assumed kaykavian elements, but kept the ikavian reflex of jat, so today they are called kaykavian-ikavian speakers). According to historical sources and the legend, immigrants were led or accompanied by the Franciscans of provincia Bosniae Croatiae, carrying with them a miraculus statue of Virgin Mary. Franciscans were allowed to build a monastery and a church, which was at first devoted to Saint Peter the Apostle but later, in the second half of the 17th century, changed its patron.

Keywords: Marija Gorica, The Church of the Visitation of the Blessed Virgin Mary, Franciscans, the Franciscan monastery in Sveta Gorica, kaykavian-ikavian speakers of the lower Sutla river